

НОВІ ОРІЄНТИРИ У ВИХОВАННІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЇХ УСПІШНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Бондаренко З. П.

У статті розглянуто питання використання нових підходів на засадах позитивної психології до процесу виховання студентів у контексті їх професійного становлення.

Ключові слова: студенти, виховання, вищий навчальний заклад, підходи, волонтерство, позитивна психологія.

В статье рассмотрены вопросы использования новых подходов на основе позитивной психологии к процессу воспитания студентов в контексте их профессионального становления.

Ключевые слова: студенты, воспитание, высшее учебное заведение, подходы, волонтерство, позитивная психология.

The article addresses the questions of using new approaches of positive psychology to the process of education students in the context of their professional development.

Key words: students, education, higher educational institution, approaches, volunteerism, positive psychology.

Студентська молодь в усі часи залишається носієм нових поглядів, стилю життя й поведінки, рушійною силою соціальних змін, активними і творчими представниками держави. Українське студентство завжди розглядається як резерв національної еліти, маючи реальні шанси на досягнення найвищого соціального статусу у майбутньому. Зважаючи на це, одним із основних завдань вищої школи може бути вдосконалення навчально-виховного процесу, сприяння професійній і соціальній зрілості студентів, включаючи можливості організаційно-виховної роботи з цією категорією.

Метою статті є аналіз особливостей виховної роботи зі студентською молоддю в умовах вищого навчального закладу на засадах ідей позитивної психології як умови її успішного професійного становлення. З огляду на наукові дослідження з проблеми організації виховної роботи зі студентською молоддю у світлі ідей позитивної психології в останні роки можна зазначити, що практики використання результатів досліджень позитивної психології у цій галузі ще недостатньо. Зрозуміло, що стратегія виховної діяльності щодо розвитку та самореалізації особистості студента має вибудовуватися згідно з основними завданнями вищої школи, серед яких питання їх професійної та особистісної підготовки, конкурентноздатності, використання у процесі професійної підготовки потенціалу гуманістичної педагогіки й сучасної психології. Для багатьох науковців та практиків реалізація цих завдань є важливим та серйозним професійним обов'язком.

Виховна діяльність щодо розвитку та формування особистості студента в умовах ВНЗ має враховувати основні соціокультурні постулати сучасності, а саме: нормою людського життя, головною справою людства є вирішення морально-етичних проблем. Для багатьох це незвична позиція, але вірогідно правильна. Сучасні нинішні негаразди, що проявляються у бездуховності, агресивності, жорстокості, невихованості молоді, лихослів'ї, зневаги до старшого покоління, аморальності та конфліктності із законом тощо, – ось результат нехтування цим постулатом. Отже, всі зусилля мусять бути спрямованими на те, щоб організація життєдіяльності молоді людини була розумно спланованою та зорієнтованою на створення, за визначенням українського провідного дослідника І. Д. Бега, моделі власної позитивної поведінки [1, с. 232].

Загальновідомо, що на кожному етапі розвитку суспільства формується специфічний набір і структура цінностей, які сприяють перетворенню соціальних норм та ідеалів на особистісні принципи життєдіяльності. Дослідник О. М. Лукач вважає, що це відбувається через трансформацію особистістю власної системи поглядів на життя та моральні цінності, засвоєння культури людських відносин, формування життєвого

ідеалу, власної моделі моральної поведінки [4, с. 402]. Педагогові вищої школи слід зважити на досить поширену стереотипну думку, згідно з якою старше покоління є носієм справжніх цінностей, життєвих смислів, стійкості, з якими періодично "сперечаються" нові покоління. Однак відомо, що молодь в усі часи прагне утвердити себе в цьому світі будь-якими формами зовнішнього та внутрішнього прояву. Звісно, що для кожного нового покоління світ завжди різний, і утверджувати себе доводиться по-різному.

Зважимо на те, що молодь функціонує у надзвичайно складному й динамічному соціумі, який є не просто середовищем її існування. Він постає перед людиною у формі різноманітних за суспільно значущою спрямованістю соціально-моральних завдань, які мусять бути більш чи менш успішно розв'язані кожним членом суспільства. Тому зараз чітко треба з'ясувати, які з цих завдань ставить соціум не тільки перед молоддю взагалі, а й перед кожною людиною зокрема з метою допомогти їй виробити єдино правильну соціально компетентну життєву програму. У цьому слід вбачати сплановані дії тих, хто має безпосереднє відношення до виховної роботи: деканів факультетів, їх заступників, кураторів, викладачів вищої школи.

Однією з найважливіших особливостей вищої педагогічної освіти є зростання значення компетентності майбутнього фахівця. Сьогодні важливо бути не лише кваліфікованим фахівцем, а й, передусім, компетентним. Компетентний фахівець відрізняється від кваліфікованого тим, що він не лише володіє певними знаннями, уміннями та навичками, що необхідні для його успішної професійної діяльності, а й реалізує їх у своїй роботі; завжди розвивається та виходить за межі свого фаху; вважає свою професію великою цінністю. У наш час потреба в компетентності є найголовнішою ознакою та потребою кожної людини. Компетентність допомагає фахівцеві ефективно вирішувати різноманітні завдання, які стосуються його професійної діяльності. Тому-то для розв'язання проблем організації виховної діяльності в умовах ВНЗ використовується компетентнісний підхід, що є основою кардинальних змін, орієнтирів та завдань сучасної системи вищої освіти. У ньому відображається зміст освіти, який не ґрунтується на компоненті знань, умінь та навичок, а передбачає виконання важливих ключових функцій, які стосуються різних сфер. Використання компетентнісного підходу залежить сьогодні не від економічних показників держави, а, передусім, від рівня освіченості особистості. Цей підхід передбачає успішне розв'язання складних проблем, які виникають у міжособистісних стосунках, у практичному житті при виконанні соціальних ролей громадянина країни, члена родини, при виборі майбутньої професії тощо. Безумовно, що без знань педагогіки й психології у цьому питанні не обійтися.

Для дослідників зазначеної проблеми буде цікавим той факт, що у сучасній психологічній науці з'явився новий напрям досліджень особистості, пов'язаний із визначенням особистісних факторів позитивного функціонування людини, що забезпечують її суб'єктивне, психологічне та соціальне благополуччя. Вітчизняні вчені та провідні викладачі Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара Е. Л. Носенко, І. Ф. Аршава [7] розглядають такі основні аспекти, які цікавлять дослідників у галузі позитивної психології, зокрема, роль позитивних емоцій у життєдіяльності людини (Фредріксон), "позитивні риси характеру" (character strengths), психологічні ознаки істинного щастя (authentic happiness) – суб'єктивне благополуччя, соціальне благополуччя тощо, а також новітні досягнення у галузі позитивної психології, які дають уявлення про перспективність розвитку цього напрямку [7, с. 212]. Розгляд саме основних аспектів, які цікавлять дослідників у галузі позитивної психології та гуманної педагогіки, зокрема, роль позитивних емоцій у життєдіяльності людини, мають відіграти помітну роль у побудові міжособистісних взаємин між студентами й викладачами, між волонтерами й дітьми-сиротами.

На думку Е. Л. Носенко, дослідження у галузі позитивної психології протягом більшої частини ХХ ст. були дуже нечисленними; їх кількість почала зростати лише наприкінці 1980-х – на поч. 1990-х рр. І зараз, на початку ХХІ ст., спостерігається помітний сплеск зацікавленості психологів проблематикою позитивної психології [7, с. 212]. На думку авторів, виокремились три основні фундаментальні положення, на базі яких розвиваються дослідження у галузі позитивної психології. Як підкреслюють провідні дослідники, першим із цих положень є вивчення ролі позитивних емоцій у забезпеченні успішного функціонування людини, наприклад, емоції радості. Друге

положення пов'язане з важливістю дослідження індивідуальних розбіжностей у рисах особистості, які сприяють позитивному функціонуванню людини. І третє положення стосується вивчення інституціональних ініціатив поширення ідей позитивної психології (наприклад, організація навчання у школі з урахуванням вимог позитивної психології, забезпечення здорового психологічного клімату у професійному оточенні, здорових умов праці). Переважна більшість дослідників на сьогоднішній день сконцентрувала увагу на дослідженні перших двох із зазначених фундаментальних положень позитивної психології. На їх думку, під впливом позитивних емоцій завдяки ефекту розширення мисленнєвої і поведінкової активності людини позитивні емоції можна розглядати як важливий фактор, що формує нові ресурси поведінки людини.

Автори наводять приклади того, як провідна сучасна дослідниця у галузі позитивної зарубіжної психології Фредріксон та її колега Томас Джойнер у 2002 р. продемонстрували феномен формування нових ресурсів під впливом позитивних емоцій у процесі проведення оригінального емпіричного дослідження. Вони провели п'ятитижневе спостереження за поведінкою досліджуваних, під час якого останнім пропонувалось креативно виконувати серію завдань, пов'язаних з подоланням певних ускладнень. Дослідники встановили, що початкові рівні позитивних емоцій виявились гарним фундаментом для прогнозування загального розширення і збагачення можливостей креативного вирішення проблем. Ці зміни у поведінці, у свою чергу, зумовили появу подальших позитивних емоційних переживань. Контролювання початкових рівнів позитивних емоцій і рівня впорання з певними проблемами виявило таку закономірність: позитивні емоції розширюють можливість позитивного впорання із будь-якою ситуацією. Ці результати зберігались тільки для позитивних емоцій, для негативних їх не було встановлено. Отже, позитивні емоції можуть допомагати породжувати нові ресурси, підтримувати почуття вітальної енергії і відкривати перспективи для використання більших ресурсів. Фредріксон і Джойнер (2002) назвали цей ефект "undoing spiral" – ефект розкручування згорнутої спіралі [7, с. 217–218].

Розширюючи модель позитивних емоцій, Фредріксон зі співавторами дослідили потенціал позитивних емоцій у вирішенні людиною окремих складних проблем, що виникають у її житті. Вони висунули гіпотезу, що з урахуванням виявленого ними ефекту впливу позитивних емоцій на розширення репертуару можливостей вирішення життєвих проблем емоції "радість" і "задоволення" (contentment) можуть розглядатись як антиподи негативних емоцій. Щоб перевірити цю гіпотезу, дослідники створили умови, за яких усі учасники досліджень отримували змогу перебувати протягом певного часу в ситуаціях, які стимулювали появу в них негативних емоцій і безпосередньо після цього – появу емоцій у діапазоні від легкої радості до суму. Дослідники провели кардіоваскулярні вимірювання і операціоналізували час, протягом якого людина позбавлялася одного емоційного стану і переходила в інший або поверталася до свого звичного фонового стану. Автори встановили, що під впливом емоцій *радість* і *задоволення* люди спроможні позбавитись ефекту впливу на них попередніх негативних емоцій швидше, ніж за відсутності можливості відчути позитивні емоції безпосередньо після негативних. Результати дали підставу висловити припущення, що існує несумісність позитивних і негативних емоцій і що можна позбутися потенційного ефекту негативного емоційного досвіду шляхом створення умов для переживання безпосередньо після нього радості чи задоволення.

Враховуючи отримані емпіричні дані відносно того, що позитивні емоції допомагають швидше знаходити ресурси для вирішення проблем і позбавляються негативних переживань, зарубіжні дослідники Фредріксон і Лоад (2005) висловили також припущення, що позитивні емоції можуть асоціюватися з оптимальним рівнем психічного здоров'я людини і суб'єктивного благополуччя [7, с. 244]. Цю тезу можна використати у роботі професійних і непрофесійних волонтерів, а саме фахівців соціально-педагогічної сфери, педагогів ВНЗ, студентської та учнівської молоді.

Зрозуміло, що студентам притаманне прагнення здійснити себе через свою професійну діяльність, яка була б, бажано, позитивною, та самореалізуватися у ній. Тому зміцнення й підтримка цього прагнення є у полі зору викладачів професійної освіти. Залучення студентів до її розробки може, з одного боку, зміцнювати професійну мотивацію, а з іншого – слугувати зразком для побудови життєвої і професійної стратегії кожного із студентів. Тому надзвичайно важливо, щоб на ранніх етапах професійного становлення студенти почали осмислення своєї позанавчальної

діяльності, побачили її зв'язок із цілями й завданнями обраної майбутньої професії, а також були залученими у спеціально організовану роботу з розвитку своїх життєвих та професійних орієнтирів, за словами І. Д. Беха [1, с. 233].

Нам видається, що такою роботою може бути добродійна, волонтерська діяльність студентів під час навчання у ВНЗ. Розв'язання питання підготовки студентів до майбутньої професії засобами волонтерської та громадської роботи останнім часом стає предметом наукових досліджень як автора цієї статті (м. Дніпропетровськ), так і Т. Л. Лях (м. Київ), С. Я. Харченка (м. Луганськ), В. С. Петровича (м. Луцьк), Н. В. Заверико (м. Запоріжжя), А. І. Конончук (м. Ніжин) та ін. [2; 3; 5; 6]. Зрозуміло, що успішна професійна підготовка можлива за умови переосмислення теоретичних засад організації волонтерської роботи у ВНЗ, а також визначення мети, змісту навчання волонтерів, волонтерських груп, у контексті особистісно орієнтованої парадигми освіти, збереження здоров'я молоді. Сьогодні переважна кількість студентів займається волонтерською роботою, сформовано її оптимальну модель в умовах ВНЗ, що включає ефективні механізми залучення та відбору, навчання й моніторингу, супервізії та заохочення, які є основними етапами діяльності волонтерів. Нагромаджено позитивний досвід волонтерської роботи з дітьми-сиротами та дітьми з особливими потребами у Дніпропетровському національному університеті ім. О. Гончара завдяки створенню громадського об'єднання у структурі вищого навчального закладу – Центру соціальних ініціатив і волонтерства [2, с. 50–59].

Останнім часом в Україні у соціальній та педагогічній сферах успішно працюють волонтери з числа учнівської та студентської молоді, у яких сформована готовність до волонтерської роботи, які під час цієї роботи набувають знань, умінь та професійних навичок, а також відчувають позитивні емоції радості щоразу, допомагаючи дитині у складній життєвій ситуації тощо. На думку дослідниці Н. Є. Тимошенко, залучаючи волонтерів до діяльності в організації, керівництво чи координатори діяльності волонтерських груп повинні створювати необхідні умови для роботи волонтерів та чітко проговорювати, а краще прописувати, якими ресурсами та що повинен робити волонтер. Волонтерська робота завжди вимагає попереднього матеріального внеску організації або певних зусиль з її боку. Тобто забезпечувати діяльність волонтерів необхідними ресурсами. Розглядаючи ресурси для забезпечення волонтерської діяльності, розуміємо сукупність витрат: матеріальних, технологічних, фінансових, інформаційних, кадрових, особистісних, які використовуються для досягнення мети організації [6, с. 59]. Ресурсне забезпечення діяльності волонтерів виступає однією з найважливіших складових і включає в себе сукупність різних інструментів, що є у розпорядженні організації, а саме: нормативно-методичного, наукового, технічного, організаційного, інформаційного забезпечення. Ця сукупність складається з різних засобів, джерел і можливостей, необхідних для реалізації визначених цілей, які поставлені перед волонтерами. Інформаційне забезпечення визначається як сукупність інформації на друкованих та аудіо- , відеоматеріалах. Ця інформація може бути як зовнішня, що сприяє підвищенню ефективності виконання завдань, які стоять перед волонтерами, так і внутрішня з усіх питань, що стосується їх діяльності. Нормативно-методичне забезпечення розглядається як сукупність зовнішніх і внутрішніх регламентів, а також інших документів (права та обов'язки волонтера, угода про співпрацю, інструкції з техніки безпеки, інструкції з виконання завдань, внутрішні методичні рекомендації тощо). Організаційне забезпечення включає сукупність вимог і умов, що визначають організаційні аспекти діяльності волонтерів в організації (формалізовані вимоги до конкретних волонтерів, критерії оцінки діяльності волонтерів, ресурсне забезпечення робочих місць тощо). Фінансове забезпечення розглядається як сукупність витрат на забезпечення волонтерської діяльності в цілому і конкретних її елементів (витрати на проїзд тощо).

Отже, ресурсне забезпечення волонтерської діяльності в організації – це сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів, які необхідні для роботи волонтерів, спрямованих на підтримку та реалізацію заходів чи на виконання завдань [6, с. 60–61].

Аналіз сучасної соціальної ситуації у волонтерській діяльності студентів дає змогу стверджувати, що ефективний стан вихованості молодого покоління зумовлений не лише нинішньою освітньою системою, а й емоційним досвідом – завдяки створенню умов педагогами й супервізорами для переживання безпосередньо після діяльності

радості чи задоволення. Важливим завданням у галузі позитивної психології, котре самі автори теорії вважають завданням номер один, є створення у виробничих і навчальних колективах умов для забезпечення позитивного функціонування людини, підтримання позитивних емоцій, забезпечення таких організаційних умов і взаємовідносин між вихователями і дітьми, керівниками і підлеглими, які сприяли б збереженню психологічного здоров'я [7, с. 227].

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. : навч.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003.
Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 2003. – 344 с.
  2. Бондаренко З. П. Модель організації волонтерської роботи в умовах вищого навчального закладу / З. П. Бондаренко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2007. – № 4. – С. 50–59.
  3. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні : наук.-навч.-метод. посіб. для студ., магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соц. роботи, соц. педагогіки / за заг. ред. С. Я. Харченка ; авт. кол.: С. Я. Харченко, О. П. Песоцька, В. О. Кратінова та ін. – Луганськ : Вид-во ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2008. – 320 с.
  4. Лукач О. М. Ціннісні орієнтації сучасної студентської молоді / О. М. Лукач // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. — Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г., 2009. – Вип. 13. кн. 2. – С. 402–410.
  5. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. / Т. Л. Лях. – К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. – 160 с.
  6. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Л. Лях ; авт. -кол. З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. – К. : Версо-04, 2012. – 288 с.
- Носенко Е. Л. Сучасні напрями зарубіжної психології: психологія особистості : підручник / Е. Л. Носенко, І. Ф. Аршава. – Д. : Вид-во ДНУ, 2010. – 264 с.